

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
27. Sayı/Issue Nisan/April 2022
Samsun-Türkiye/ Turkey www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut467>

Araştırma Makalesi/ Research Article

“Gönül Hanım” Romanının “Kızılma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya Temelinde Karşılaştırma Denemesi

A Trying Comparison of The Novel "Gönül Hanım" with the Works of "Kızılma", "Yeni Turan", "Aydemir" on the Basis of Utopia

Öz

1908'de II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi ile Türk milliyetçiliği, siyasal platformda İttihad ve Terakki Fırkası ile hâmisini bulmuştur. Hüseyinbeyzade Ali Turan, Akçuraoğlu Yusuf Bey, Musa Akyiğit ve Ağaoğlu Ahmet Bey'in Türkiye'deki Türkçülük hareketine katılmaları ile Türkçülük, entelektüel manâda daha bir derinlik kazanmıştır. Türkçülük mefkûresini, Türk sosyal - siyasal yaşamı bağlamında yaygın bir fikir cereyanı hâline getiren Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'dir. Adı anılan tüm isimler; *Genç Kalemler*, *Türk Yurdu* mecmuasında yayınladıkları makaleler ve *Türk Derneği*, *Türk Ocağı* kuruluşlarında yaptıkları konferans ve toplantı gibi çalışmalarla Türkçü bir kamuoyu oluşturmuşlardır. Ziya Gökalp'in *Kızılma* ideali ve *Turan* "mefkûrevi vatan" önermesi Türk milliyetçilerini etkilemekle kalmamış; özellikle 1911-1918 yılları arasında, dönemin tüm entelektüellerinin de üzerinde yorumlar yaptığı olgular olmuştur. *Türk Ocağı* ve *Türk Yurdu* aydınları, *Kızılma* ideali ve *Turan* olgusundan hareketle ütopyik özellikler taşıyan eserler kaleme almışlardır. *Kızılma* ile Ziya Gökalp, Türkçülüğün iktidar programını yapan ilk ütopyik şiirini yazmıştır. Gökalp'in *Kızılma'sı*, Türkçü çevrelerde derhal tesirini göstermiştir. Halide Edip'in *Yeni Turan* romanı ve Müfide Ferit'in *Aydemir* romanı, bu bağlamda en tanınmış romanlardır. Adı anılan romanlar, Türkçülük temelinde kaleme alınmış olsalar da; *Yeni Turan* bir "siyasal dönem romanı"; *Aydemir* ise "fantastik bir trajedi" romanıdır. Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Gönül Hanım* romanı ise, Türkçülüğün iktidar programını yapan ilk ütopyik roman olması açısından son derece özgün bir romandır. Bu makalede, adı geçen eserlere dair beyan edilen iddialar, anılan metinlerin dilsel bildirilerinin verilerine ve ütopya türünün biçim ve içerikteki niteliklerine dayanarak kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Kızılma, Yeni Turan, Aydemir, Gönül Hanım.

Abstract

In 1908 with the declaration of the Constitutional Monarchy the second (II. Meşrutiyet), Turkish nationalism found its protector in the political platform with of the Party of Union and Progress (İttihad ve Terakki). The ideal of Turkism gained an intellectual depth with the participations of Hüseyinbeyzade Ali Turan, Akçuraoğlu Yusuf Bey and Ahmet Agaoglu, Musa Akyigit into the Turkish nationalist movement. Ziya Gökalp and Ömer Seyfettin are the ones who made the ideal of Turkism a widespread idea in the context of Turkish social-political life. All of names mentioned, created a Turkist public opinion with the articles they published in *Genç Kalemler*, *Türk Yurdu* magazine and the conferences and meetings they held in *Türk Derneği*, *Türk Ocağı* establishments. Ziya Gökalp's *Kızılma* ideal and the "ideal homeland" proposition characterized by the name of *Turan*; not only influenced Turkish nationalists, but also became phenomena on which all intellectuals of the especially between 1911-1918 period commented. *Türk Ocağı* and *Türk Yurdu* intellectuals have written utopian literary works based on the ideal of *Kızılma* and the phenomenon of *Turan*. *Kızılma* which written by Ziya Gökalp is the first utopian poem about the political program of Turkism. Gökalp's *Kızılma* poetry, immediately showed its effect in Turkist circles. *Yeni Turan* novel written by Halide Edip and *Aydemir* novel written by Mufide Ferid are the best known novels in this context. Although the novels mentioned are written on the basis of Turkism; *Yeni Turan* is a "political period novel"; *Aydemir* is a "fantastic tragedy" novel. *Gönül Hanım* novel written by Ahmet Hikmet Müftüoğlu on the other hand, is a very original novel in that it is the first utopian novel to make the political program of Turkism. In this article, the claims about the aforementioned works have been tried to be proven based on the data of the linguistic declarations of the mentioned texts and the characteristics of the utopia genre in form and content.

Keywords: Utopia, Kızılma, Yeni Turan, Aydemir, Gonul Hanım.

Hüseyin Bülent Oskay*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Dr

Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, İstanbul/Türkiye.

Elmek: hbo1907@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1780-0130

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 18.01.2022

Kabul Tarihi: 14.04.2022

E-yayın Tarihi: 25.04.2022

Atf/Citation:

Oskay, H.B. (2022). "Gönül Hanım" Romanının "Kızılma", "Yeni Turan", "Aydemir" Eserleriyle Ütopya Temelinde Karşılaştırma Denemesi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (27), s. 187-205.

“Gönül Hanım” Romanın “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

Giriş

Edebiyat çevrelerine Servet-i Fünûn döneminde adını duyuran ama asıl edebî kariyer ve şöhretini 1908 sonrası kurucuları arasında yer aldığı *Türk Derneği*, *Türk Yurdu* ve *Türk Ocağı*'ndaki Türkçü yayınları ile duyuran Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey (1870-1927), Türk edebiyatı tarihinde daha çok *Çağlayanlar* hikâye kitabı ile bilinen Türkçü aydınlardanır.

Kariyerinin en verimli çağında hayata veda edişi ve Türkçü düşünce merkezindeki eser ve yazılarının hem Mütareke dönemi (1918-1922) hem İstiklâl Harbi ve hem de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin baş döndürücü aktüalitetleri içinde Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey'in, hak ettiği kadar fark edilemeyeşine sebep olmuştur.

“O, Servet-i Fünûn zamanında milli cereyan devrini terennüm etti. ‘Sanat için sanat’ diyen zümrenin içinde ‘hayr için, millet için, Türklük için sanat’ diyen bir telakkiye sahipti. Daha, Servet-i Fünûn edebiyatı başlamadan, o mecmuada edebi zümre faaliyete geçmeden üç dört sene evvel Ahmet Hikmet Bey, edebiyatımızın milli bir gâyesi bulunmasına kanaat getirmişti. O sıralarda Yunanistan’da, Kafkasya’da şebenderliklerde bulunuyordu. Bu kanaatin tahassülü o muhitlerin te’siriyle olsa gerek.

Ahmet Hikmet Bey, ki Sezâyî,^[a1] Halid Ziya Beylerle beraber, bizde ilk küçük hikâyeciliği yazarlardandır; o ki, o zaman Mehmet Emin Bey’in nazımında yaptığını nesirde yapandır. *Haristan* muharriri ki, bütün o devir içinde “hars”ı en çok bizim olandır. Edebiyatımızın tarihinde hâiz olduğu ehemmiyet vuzûhla görülüp hak ettiği şeref layığıyla verilemedi. O ehemmiyeti görmeli ve bu şerefi vermeliyiz.”¹

Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey’in gereği kadar değerlendirilemeyeşinin en önemli sebebi ise, Türkçülük idealinin teori ve aksiyonda iki etkin ve hâkim şahsiyeti olan Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gibi büyük isimlerin gölgesinde kalmış olmasıdır. Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey, ne Ziya Gökalp gibi otoritesi muhalif muvafık herkesçe kabul edilen bir ideolog; ne de Ömer Seyfettin gibi çok yönlü faaliyetleri olan meşhur bir hikâye yazarı ve aktüelin içinde kalemi ile her an var olan etkin bir fıkra ve makale yazarıdır.

Dr. Fethi Tevetoğlu’nun 1951 yılında gazete koleksiyonlarını tarayıp özetini verdiği *Gönül Hanım* romanı, 1971’de yine Tevetoğlu’nun editörlüğünde Millî Eğitim Bakanlığınca *1000 Temel Eser* projesi kapsamında yayımlanır. Eseri, 1971 yılında kitap halinde yayımlayan Dr. Fethi Tevetoğlu’nun belirttiğine göre, 3 Mart 1336 / 16 Mart 1920 yılında (İstanbul’un işgal edildiği gün) *Tasvir-i Efkar*’da tefrikasına başlanan roman, 13 Nisan 1336/26 Nisan 1920’de (arada 8 gün kesinti ile) 33 tefrikada tamamlanmıştır.²

1919 Şubat itibariyle İttihat ve Terakki’nin önde gelen isimleri birer birer *Bekirağa Bölüğü*’ne atılıp ardından Malta’ya sürgüne yollanmışlardır. Basın, tamamen *Wilson*

¹ İsmail Habib, Sevük. *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul:Matbaa-i Âmire, 1340 / 1924), 544.

² Ahmet Hikmet Müftüoğlu, *Gönül Hanım*, haz. Dr. Fethi Tevetoğlu, (İstanbul:Millî Eğitim Basımevi, 1971), XIV.

İlkeleri ve İttihad-ı Anâsır fikirlerini tartışmakta bir yandan da Türk Milliyetçiliği ve milliyetçileri “aşağılanmaktadır”.

Böyle bir dönemde kaleme alınan *Yeni Turan, Kızilelma, Aydemir ve Gönül Hanım* eserlerinin temel güdüsü Türkçülük olmakla beraber, bu makalede adı anılan eserlerden yalnız *Gönül Hanım* romanının ütopya türünün retorik ve kurgusuna uygun olduğu savlanmaktadır. Önce ütopya türü tanımlanmış ve ardından makaleye konu edinilen her bir eser, ütopya türünün kapsam ve retoriklerinin gereklilikleri ışığında değerlendirilmiştir.

1.Ütopya Türünün Ontolojisi Ve Roman Sanatı

Ütopyalar, çoğunlukla cemiyet ve/veya siyasal iktidarların içerisine düştüğü kaos döneminin yahut genel memnuniyetsizliğin –münferid planda da olsa- edebiyattaki izdüşümüdürler.

İnsan aklına güvenin ürünü olan; seküler bir dünya görüşü üzerine bina edilen; ‘şimdi ve burada’dan farklı bir zamanda ve/veya yerde geçen; mevcut düzene açık ya da örtük eleştirel bir bakış içeren; ana teması bu düzene alternatif bir ideal toplumu zihinde canlandırmaya yetecek kadar ayrıntılandırılmış kurmaca anlatı.³

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, mevcut sosyal-siyasal bağlamı kritik etme, olasılıkları hesap etme ve yeni bir sosyal-siyasal bağlam tasavvur etme (tez) ve ideal insan-toplum ve mekân yaratma dizgesi içerisinde gösterilebilir.

Bu durumda, her ütopya bir siyasal programdır. Dönemin sosyal-siyasal bağlamına pasif bir eleştiri ve/veya alternatif bir iktidar programıdır. Engin Kılıç, Türk ütopyalarının ortak bir özelliğinin, ütopyayı siyasi projenin “protezi” gibi görmeleri olduğunu, ütopyaların yoğunlaştığı zaman dilimlerinin de bunun kanıtı olduğunu söylemektedir.⁴[a2]

Roman yazarları da ütopya türünde eserler vermişlerdir. Ütopik romanların temelinde, mevcut sosyal -siyasal durumdan memnuniyetsizlik ve bu sebeple romancının kendi ideolojisi/bilgisi çerçevesinde tasarladığı bir dünya vardır. Ütopik roman, bir anlamda iktidara yapılan pasif muhalefettir. Türk romanında, Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun *Gönül Hanım*; Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Ankara*; Şevket Süreyya Aydemir’in *Toprak Uyanırsa*; Vedat Nedim Tör’ün *Resim Öğretmeni* ütopya tarzında romanlara örneklerdir. Peyami Safa’nın *Yalnızız* romanında tasvir ettiği *Simeranya* da ütopik bir beldedir:

Düşünürler ve yazarlar, içinde yaşadıkları dönemdeki siyasî rejimlerin, insanların mutluluklarını temin etme konusunda yetersiz kaldıkları kanaatine sahip olduklarında ütopyalara sığınmak zorunda kalmışlardır. Muhtemelen böyle yaparak onlar, bir yandan geleceğe dair umutlarını sürdürürken, bir yandan da söyleyemedikleri düşünce ve önerilerini bir hayal üzerinden dile getirme imkânı elde etmiş oluyorlardı.⁵

³ Engin Kılıç, “Tanzimattan Cumhuriyet’e Edebi Ütopyalara Bir Bakış”. *Kitaplık*, S.76, (Ekim 2004):73.

⁴ Engin Kılıç, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e...”, 74.

⁵ Nizamettin Parlak, “İsmail Gaspıralı’nın ‘Dârürrahat Müslümanları’ Eserindeki Endülüs Algısı Üzerine”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER)*, ÖS-I, [2015] : 142.

“Gönül Hanım” Romanın “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

Yukarıdaki alıntıda “söyleyemedikleri...” ifadesi önem arz etmektedir. Yazardaki “söyleyememe”nin nedeni siyasal iktidar karşısındaki pasif durumudur. Yetenek-donanım-otorite ve güç iktidarın bileşenleridir. Alıntıdan çıkarabilecek netice şudur ki; ütopyalarda otorite ve güç (iktidar) karşısında yetenek ve donanım (yazar) “tutunamamaktadır”. Yazar, reel dünyada “tutunamadığı” toplumsal ve siyasal bağlamın yerine, ideal dünyada yaratıp “tutunabildiği” toplumsal ve siyasal bağlamı ikame eder.

Türkiye edebiyatında Türkçü düşünür ve edebiyatçılar da ütöpik eserler vermişlerdir. Bu meyanda Ziya Gökalp’in *Kızılelma* şiiri başlangıç teşkil eder. *Yeni Turan*, *Aydemir*, *Gönül Hanım* Gökalp’in eserinin farklı perspektifteki izdüşümleridirler.

2. Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey’in Eserlerinde Türkçü Düşüncenin İzdüşümleri

Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey, 1901’de yayınladığı *Hâristan ve Gülistan* öykü kitabı ile edebiyat çevrelerinde adını duyurur. Servet-i Fünûn topluluğuna üye olan Müftüoğlu, eserini Rezaizade Ekrem Bey’e ithaf eder. 1897 Türk - Yunan Harbi, küçük burjuva milliyetçiliğinin Türk edebiyatı ürünlerinde -ilk defa- şiddetle kendisini hissettirdiği tarihî bir kırılmadır. Mehmet Emin Yurdakul’un *Türkçe Şiirler*; Tevfik Fikret’in *Hasan’ın Gazâsı*; Halit Ziya’nın *Osman’ın Gazası* gibi eserler milliyetçilik duyguları ile kaleme alınırlar. Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey’in *Hâristan ve Gülistan* öykü kitabındaki *Nakiye Hala* hikâyesi, “Türkçülük” hissi ile kaleme alınmış ve Müftüoğlu’nun 1908 İnkılabı akabinde daha da belirginleşecek edebî ve fikrî yöneliminin ilk işaret fişegi olmuştur:

Bu Türk cevherinin, bu Türk terbiyesinin, bu Türk kalbinin, bu Türk şecaatinin birer numunesi olan, bu iki dilîr dilâverin, bu iki şîr-i ner-i hamiyetin, bu iki kahraman-ı bârika-tynetin - daha sadece- bu iki Osmanlının hayâl-i ulvîsi arasında kalan, oyalı yemenisi, kınalı saçları, yasemin çubuğu, zayıf göğsünü nim örten, temiz hilâli gömleği, kurduğu bağdaşın altından uçları gözükken siyah mestiyile [messiyile olmalı], bunca fedâkârlığa mukabil - pakize, masum, saf bir teslimiyet-i dindârâne ile, karşımda bana gülümseyen Nakiye Hala’nın hâl-i Huda-pesendânesi piş-i ibtisârımda bir levha-i bülend ve bedî’ teşkil etti.⁶

Aynı öykü kitabındaki *Yeğenim* adlı hikâyesinde alfrangalığa özenen yeğenin trajikomikliğini resmeden Müftüoğlu, kozmopolitliği eleştirerek “millî yaşam teklifi” ile dil, duyuş ve düşünüşte, Servet-i Fünûn neslinin kozmopolit duyuş hassasının dışına çıkmıştır.

Bir sabah baktım ki aşağıdaki büyük odada bir curcuna, bir kahkaha, tepişmedir gidiyor. Kapıyı araladım; yeğenim hemşiresini piyanoya oturtmuş, Hacı Baba ile Kâhya kadın Nail Molla da dâhil olduğu halde, halâyıkların tekmiline dekolte olmak için kollarını sıvatmış, göğüslerini açtırmış, onlara kankan oynatmıyor mu? ‘Lâ havle!’ dedim, ‘Yâ sabur!’ dedim, olmadı. Hemen odaya atıldım; onun o pomatlı saçlarından yakaladım, selamlığa aldım... Bizim yeğenin ‘neşr-i medeniyet’ vazifesiymiş; kadın ninesine Bokas’ın hikâyelerini anlatmak, halâyıklara ‘Moulin Rouge’ sergüzeşlerini

⁶ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, *Hâristân ve Gülîstân*, haz. Şehnaz Aliş, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 107.

nakletmek 'neşr-i medeniyet' miş!... Artık latifeye, şakaya mahal yoktu. Dedim ki: '- Oğlum, sen Şark'ın ve Garb'ın yaklaşamayacağını anlamadın mı? Sen, Türkâne ve Frengâne terbiyenin bütün bütün birbirine zıt olduğunu anlayamayacak mısın?'"⁷

Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey, Galatasaray'dan istifa ettikten sonra, 15 Aralık 1908'de kurulan *Türk Derneği*'nde Mehmet Emin (Yurdakul), Ağaoğlu Ahmet Bey, Dr. Hüseyinbeyzade Ali Turan, İsmail Bey Gaspıralı, Azerbaycan Cumhuriyeti Başvekillerinden Yusufbeyzade Nesip Bey gibi isimlerle bu Türkçü mahfilde yerini alır. 18 Ağustos 1911'de kurulan *Türk Yurdu Cemiyeti*'nin de kurucuları arasındadır.

Müftüoğlu, 1909-1922 arasında yazdığı küçük hikâyelerini Mehmet Emin Yurdakul'a ithaf ettiği *Çağlayanlar* (1922) kitabında toplar. Bu kitaptaki *Alparslan Masalı*, *Altın Ordu*, hikâyelerinde Türk kozmogonisine yer vermekte olup öykülerin tematik altyapısının dayandırıldığı Türkçü fikirlerde Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin tesiri barizdir. *Turhan Nasıl Çıldırdı?* adlı hikâyesinde dönemin İslamcılık-Türkçülük tartışmalarına yer vermiş; Mütareke döneminde "günah keçisi" ilan edilen Türkçülüğü; irfan sahibi ama toplumca dışlanan ve ümitsizliğe terk edilen, bu yüzden marjinalleşmiş bir trajedi kahramanı olan *Turhan* karakteri ile savunmuştur.⁸

3. Türkçülüğün İktidar Programını Yapan İlk Ütopik Roman: *Gönül Hanım*

Kılıç'a göre, Türk modernleşme tarihindeki ana dönemeçler, yani Tanzimat, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri aynı zamanda yoğun bir ütopya faaliyetinin de görüldüğü zaman dilimleridir.⁹

Müftüoğlu'nun *Gönül Hanım* romanı, yakın Türk tarihi için distopik bir dönem olan Mütareke döneminin en koyu günlerinde yayınlanmış bir ütopyadır.

İstanbul'un işgal edildiği gün tefrikasına başlanan eser, "şimdi ve burada"nın dışında, "bir ideolojinin/düşüncenin ana fikri etrafında kurgulanmış", "reel siyasal-sosyal nizamla alternatif bir sosyal-siyasal nizam" sunmaktadır. Romana yön veren motivasyon Türkçülüktür. Romanda Türkçülük, yalnız ütopyanın motivasyonu değil; aynı zamanda bu ütopyanın gerçekleşmesi için bir programın esasının da kaynağıdır.

Gönül Hanım, 1917 yılını kurgu zamanı olarak alır. Kafkas Cephesi'nde Ruslara esir olan Mülazım-ı Evvel Mehmet Tolun; Kafkasya, Hazar Denizi'nde küçük bir ada ve sonra Ural'ın doğusunda İrbit, Sibirya'da Krasnoyarsk yakınlarında Grodok adlı yerde, 450 kadar muhtelif rütbeden Alman, Avusturya-Macaristan ve Türk subaylarıyla esirlik yaşamıştır.

Tolun Bey, esareti sırasında arkadaşları ile dil-kültür-etnografya ve tarih konusunda söyleşiler yaptıkça Türklüğe ilgisi daha da artmış; Radloof, Wilhelm Thomsen, Le Coq, Arminius Wambery gibi dönemin dünya çapında en büyük Türkologlarının kitaplarını etüd etmeye başlamıştır. Harp okulundan bildiği Almanca ve esarete Rus subay ve esnaflardan öğrendiği Rusçası, ilmî eserler tedkik edecek derecede ilerlemiştir.

⁷ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, *Hâristân ve Gülistân*, 144.

⁸ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, "Turhan Nasıl Çıldırdı?", *Çağlayanlar*, haz. Yasemin Çiçek, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 65-85.

⁹ Engin Kılıç, "Tanzimattan Cumhuriyet'e Edebi Ütopyalara Bir Bakış", s.73.

“Gönül Hanım” Romanının “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

Yaşadığı kamp hayatı, göreceli olarak rahattır. Esir subayların maiyetine verilen erlerle Krasnoyarsk'ta serbestçe dolaşmalarına izin vardır. Bu kasaba gezisinde girdiği bir kitapçı dükkânında Ali Bahadır Kaplanov ve Gönül Kaplanova adında iki kardeşe tanışır. Ticaretle uğraşan Kazan Tatarlarıdır bu iki kardeş. Gönül Hanım, Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunudur. Kendi şivesi Kazan Tatarcasından başka, son derece ileri Rusça, Fransızca ve biraz Almanca bilmektedir.

Mehmet Tolun'un arkadaşı Kont Zichy, bir Macar asilzadesidir. Rüşvetle kamptan ayrılıp bir ev kiralamıştır. Mehmet Tolun, Bahadır Kaplanov, Gönül Kaplanova ve Kont Zichy, Ural-Altay kavimlerinin neşv ü nema bulduğu Orta Asya coğrafyasını gezmek, belge ve bilgi toplamak, gezecekleri abidelerin kopyasını alıp neşretmek, Türk Kültür hareketini başlatmak idalinde anlaşılırlar. Bu amaçla, *Gönül Hanım Sefer Heyeti* adı ile geziye çıkarlar. Bu arada hep konuştukları; Türk Milli Tarihi, yükseliş ve çöküşün sebepleri, Ural-Altay kavimleri arasında münasebetin nasıl kurulabileceği, siyaset, bilim ve teknik alanındaki geriliklerin nedeni ve tadili üzerinde yoğunlaşırlar. Gönül ve Bahadır kardeşler Kazan'a dönerleken, Mehmet Tolun ve Kont Zichy Krasnoyarsk'taki kampa geri dönmek yerine İtkursk, Baykal Gölü, Sayan, Kazakistan, Maverai'n-nehr, Horasan, İran ve Irak üzerinden Türkiye'ye kaçarlar. Böylece hem bütün Türkistan'ı gezmişler ve hem de esaretten kurtulmuşlardır.

İki ay sonra, Mehmet Tolun ile Asya gezisinde nişanlanan Gönül Hanım'ın da Türkiye'ye gelmesi ile Mehmet Tolun ve Gönül Hanım evlenirler.

Romanın tezi, roman retorigi ve kurgusunun önüne geçtiği içindir ki, didaktik yönü baskındır. Bu sebeple kurgu da epey yapay kalmıştır. Müftüoğlu, Türkçülük misyonunu sanatkâr misyonunun önünde tuttuğu içindir ki, eser, roman sanatının gerektirdiği yetkinlikte değildir. Bunlara rağmen Türkçülüğün iktidar programını -vasat da olsa - roman türünde ilk kez yapması açısından önemlidir.

Müftüoğlu, işgal şartlarında Türkçülük idealinin iktidar programı'nı yaparken İttihat ve Terakki'nin “yayılmacı Türkçülük” /*Turan* idealinin de eleştirisini yapar. Fakat asla reeldeki bu partinin ismini anmaz. Atatürk'ün romanı okuduğu hususunda edebiyat tarihlerinde bir kayıt yoktur ama kitaptaki tavsiyelerin çoğunun, aynı Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesinde*¹⁰ adlı ütopyasındaki (1930) mevcut teklifler gibi 1923-1938 yılları arasında kuvveden fiile geçtiği görülmektedir.

1908 Devrimi'nden hemen sonra; Doktor Hüseyinbeyzâde Ali Turan, Mehmed Emin Yurdakul, Ağaoğlu Ahmed Bey, İsmâil Bey Gaspıralı, Azerbaycan Başvekilerinden Yusufbeyzade Nesip Beylerle Türk Derneği'nin 25 Aralık 1908'de yayınlanan tüzüğündeki ikinci madde şudur:

Cemiyetin maksadı, Türk diye anılan bütün Türk kavimlerinin mâzi ve hâldeki â'sâr, ef'âl, ahvâl ve muhitini öğrenmeye çalışmak; yani Türklerin âsâr-ı atıkasını, tarihini, lisanlarını, avâm ve havas edebiyatını ve etnoğrafyasını, ahvâl-i içtimâiye ve medeniyet-i hâzıralarını Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp tartışıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin; açık, sade, güzel, isim

¹⁰ Ahmet, Ağaoğlu, *Serbest İnsanlar Ülkesinde*, (İstanbul: Sanayi-i Nefise Matbaası, 1930), 132s.

lisansı olabilecek sùrette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tedkik etmektir.¹¹

Romanda da *Gönül Hanım Sefer Heyeti*'nin Türk tarihi, Türk Dili, Türk Sosyolojisi, Türk Coğrafyası, Türk Kozmogonisi, Türk İktisâdiyatı hakkında tartışmalar yapıp, tezler ileri sürüp; bu mevzularla alakalı veri toplamak için yapılan gezi ile bu vizyonun hedefini yerine getirdiğini; Müftüoğlu'nun bir ütöpik romanla da olsa Türk milliyetçiliğinin ilkelerini ortaya koyduğu görülmektedir.

Müftüoğlu, Kül Tigin Abidesi'nden üç pasaja da romanında yer vermektedir. Amacı, özellikle ve önce Türklük şuurunu yaratmak olduğundan, abidenin özellikle şu pasaja üzerinde durmaktadır:

Vaktiyle yurdumuzun merkezi Ötüken ormanı iken bizler Çin ahâlisi ile münasebete giriştik. Çinlilerin davetlerini kabul ettik. Bu davetler bize emeksiz bir çok altınlar, bir çok gümüşler, ipekli kumaşlar kazandırdı. Bu davetler pek tatlı, ipekler pek yumuşaktı. Bu tatlı davetlere kapılarak ey Türk kavmi aldandın mahvoldun. [...] Ey Türk titre ve kendine gel! (s. 94).

“Kendine gelmek” için önce kendini bulmak ve bunun gereği de kendini tanımak olduğundandır ki Müftüoğlu, Türk tarih ve kültürünün tanıtılarak bir Türklük Şuuru'nun yaratılmasını, ekonomik, siyasî ve askerî öğelerin önüne koyuyor ve yine bundan dolayıdır ki 6 maddede sunduğu programında da; önce Kültürel Türk Milliyetçiliği'nin varılacak ilk hedef olduğunu ve bunun en önce maarif vasıtası ile yapılması gerekliliğini dile getirmektedir:

Türklerin milliyetperver bir zümresi istiyor ki; medeniyet âleminde nasıl bir Latin Medeniyeti, bir Anglo-Sakson terbiyesi varsa bu medeniyet ve terbiye nasıl cihanda bir refah âmili olmuşsa, bir Türk Medeniyeti, bir Türk Kültürü de er geç Doğu'da o sùretle bir terakki vasıtası olsun. Bu gâyeye bizi ulaştıracak, Harbiye Nezâreti değil; Maarif Nezâreti'dir. (s.19, 20).

Ortaasya'da bütün Türk dünyasını gezen Mehmet Tolun, Türk Milliyetçiliği'nin iktidar programını şu başlıklar altında toplar:

a) İlk önce, yurdun genelinde sulh ortamının yaratılması ve bayındırlık politikası:

Hiç olmazsa bir çeyrek asır sulh ve sükûna ihtiyaç zaruridir. Her ne kadar Türk'ü, kalp ve kılıç yükseltti ise de yine kalp ve kılıç devirmiştir. Bundan sonra kılıca, topa değil; küsküye dayanmak, sabana abanmak şarttır. (s, 57).

b) Politika ve İdare sahasında ilerlemek için bir engel teşkil eden yabancı devletlere tanınmış iktisâdî ve idârî ayrıcalıkların kaldırılması büyük önem arz etmektedir:“Politika ve idare sahasında ilerlememiz için bir mâniâ teşkil eden ecânibe tanınmış iktisâdî ve idârî imtiyâzâtın ref'i elzemdir.” (s, 57).

c) Mezheb çatışmalarına son verecek bir İslâm yorumuna ulaşılmalıdır.

Hind ve Çin'in, Arab ve Acem'in, bütün İslâm âleminin en ileri gelen mü'min ve mu'tekid ulemâsını bir araya toplayıp; bunlar, şimdiye kadar Arab, Acem ve Türk'te

¹¹ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, *Gönül Hanım*, “Giriş”, X-XI.

“Gönül Hanım” Romanının “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

ortaya çıkan dinî meslekler erbâbının ve dört mezhebin anlaşmazlıklarını ve içtihadlarını inceleyerek ibâdet, fârizalar, evlenme, vasiyet gibi dinî ve şer’î hükümleri, ferdî, içtimâî, iktisâdî bütün meseleleri İslâmiyet’in esas çerçevesinde hall ve ıslah etmelidirler. (s, 58).

d) Harfte ıslâha gidilmelidir.

Elimizde bulunan Arapça, daha doğrusu Aramca’dan aktarılmış Sâmi harfler ile Ural-Altay kaynaklı bir dil olan Türkçemizi yazı ile ifade etmek kabil olmadığından, görünüşte ayrı fakat gerçekte yine Aramcadan ve Yunacadan değiştirilip çıkarılmış Latin harflerini kabul etmek de fikir yolundaki ilerleyişimizin eserlerini bir anda yok etmek olduğundan, elimizdeki Arapça harfleri dilimize göre ilmî bir sûrette ıslah; ve imlâmızı ona göre değiştirmek ve düzeltmek şarttır. (s, 58-59).

e) Aristokrasi ve Burjuvazi yaratılmalıdır.

[...] baş vezirlerin ve en son zamanda Hüsrev Paşa ve Hâlet Efendi’nin ifâdesiyle... Rumeli ve Anadolu’daki asil aile ocaklarını, âyânı, derebeylerini zorba takımı sayarak o zamanın idârecilerinin perişan edilmesi memleketimizin kalkınma ve ilerlemesinde büyük bir engel olmuştur. [...] Her memlekette ahâli, “kişizâde”ler, “orta sınıf” ve “halk” ve başka deyimle “yüksek tabaka” , “orta tabaka” ve “işçiler” adlarıyla üç bölüme ayrılır. Bu ayrım Sosyalistliğin...¹² çünkü bu sınıflandırma, en demokrat olan Amerika’da bile vardır. (s.61,62).

f) Türkiye, zanaat ve endüstri memleketi olmalıdır.

Altıncı olarak [...] Türklerin kunduracılık, terzilik, marangozluk, demircilik, kuyumculuk, duvarcılık, dülgerlik gibi küçük san’atlere rağbet etmelerini teşviktir. Anadolu’da hatta İstanbul’da bu san’atler ile uğraşanlar dâima Türk’ten başka unsurlar ve Hıristiyanlardır. Asker, memur ve çiftçiden mürekkep vaktiyle hâkim bir millet olan Türkler nasılsa bu küçük meşguliyetlere tenezzül etmemişlerdir. (s. 61-62).

Romanın hiçbir yerinde, “Turan”, bir ideoloji olarak yoktur. Müftüoğlu, Panislamist ve Pantürkist emellere karşıdır; İsmail Bey Gaspıralı gibi *Dilde-İşte-Fikirde Birlik* davasını savunur:

Türkiye’de hiç ama hiç kimse yoktur ki Asya’yı, Rusya’yı istilâyı hâtırından geçirsin. Türkler, Asya’dan evvel Türkiye’yi fethetmelidirler. [...] Bence Türk Birliği, hatta İslâm Birliği demek; Türk kültürünün, İslâm ilminin birliği demektir. Daha umûmî bir deyişle Türklerin aydınlanması, medeniyet yolunda ilerlemesi demektir. (s. 19).

Orta Asya’dan topladıkları bilgi ve gezdikleri Türk diyarlarından edindikleri kültürel izlenimlerle İstanbul’a gelen heyet, topladıkları tüm malzemeleri konferans ve sempozyumlarla Türk aydınlarına ve bürokrasisine tanıtırlar. Mehmet Tolun, esarettten bir ütopya ile dönmüş ve bu ütopya fiilen hayata maletmeye başlamıştır.

¹² *Sosyalistliğin...* dedikten sonra üç nokta ile bırakılan kısım eserin özgün hâlinde vardır. Sanırız yazar, Sosyalizmdeki “halkçılıkla ilgili” bazı uygulamalardan bahsedecekti. Ya bu kısmı ikmâle zaman kalmamış yahut yazar tarafından sonra yazılmak üzere bırakılmış veya Mütareke sansürüne takılmıştır.

Mehmet Tolun'un Tatar Türkü Gönül Kaplonava ile evlenmesi, bir Macar olan Kont Zichy ile, ki Macarlar daırken Türk'tür, kurulan dostluk ve aile bağları ile "kültürel olarak" Turan mefkûresi de hayat bulmuş olmaktadır.

Gönül Hanım, şimdi ve buradanın dışında fertlerinin mutlu ve ideal bir sosyal-siyasal yaşama ulaşması amacına matuf kurgusu ile bir ütopyadır. Romanın isnad ettiği ideoloji Türkçülük olmakla kalmamış; bu ütöpik romanın fert- toplum ve iktidar niteliği Türkçülük temelinde; sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik program dahilinde ele alınmıştır.

4. Türkçülüğün İlk Manzum Ütopyası: *Kızılma*

Roman türünün temel alındığı bu makaleye, şiir türünde bir ütopya olan *Kızılma*'yı da dâhil etmemizin nedeni; eserin, Ziya Gökalp gibi *Türkçülük* ve *Turan* mefkûresini sistemleştiren bir ideolog tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Fakat daha mühimi, makalenin ilerleyen sayfalarında görüleceği üzere, Türkçü eserlerde izlek edinilen *Turan* ülküsü paradigmasına dair hemen tüm terminolojinin kaynağının da Ziya Gökalp'in 22 Şubat 1910'da¹³ *Genç Kalemler* dergisinde yayımladığı *Turan* şiirinin genişletilmiş hali olmasıdır. Ayrıca Ziya Gökalp; Halide Edip, Ahmet Ferit Tek (dolayısıyla Müfide Ferit Tek), Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey'e de *Türk Derneği*, *Türk Yurdu Mecmuası*, *Türk Ocağı*'nda fikir üstatlığı yapmış biri olarak adı anılan isimlerin üstadıdır.

Ziya Gökalp'in *Kızılma* şiiri¹⁴, siyasal, sosyal ve kültürel çözülmeye, Türkçülük ideolojisi temelinde kurgulanmış bir ütopya ile yeni bir fert ve toplum nizamı teklif eder.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası *Hasta Adam* nitelemesi ile uluslararası alanda aşağılanan Türk haysiyeti; 1815 *Viyana Kongresi* ile devletinin mukadderatının masaya yatırıldığı Türk vatanı; *Türkçülük-İslamcılık-Osmanlılık* teklifleri arasında "biz neyiz, ne olmalıyız?" sorunsalı ile yol ayrımındaki Türk aydını için *Kızılma*, buhrandan çıkışı Türk milliyetçiliği temelinde kurgulayan bir ütopyadır.

Ziya Gökalp, *Kızılma*'sında, tamamen ütopyanın kurallarına uyararak; "şimdi ve buradanın dışında", Türkçülük mefkûresinin motivasyon merkezi olduğu "alternatif ideal sosyal-siyasal bağlam" kurgulamıştır. Gökalp, *Turgut* şahsiyeti ile özelde Servet-i Fünûn genelde kozmopolit ve mâlihulyalı Türk entelektüelini resmeder. Ressam olan Turgut, muhayyel sevgilisini aramak için uzun bir seyahate çıkar ve bir yol ayrımına gelir. Soldaki yolu takip eder, oradaki ahalinin birinden (Ay Hanım) bu yolun nereye gittiğini sorar ve *Kızılma*'ya gittiği cevabını alır. *Kızılma*'nın ne olduğunu merak edip beldenin bilgisi olan birinden *Kızılma*'nın mahiyetini sorar:

Kızılma yok mu? Şüphesiz vardır;
Fakat onun semti başka diyardır

¹³ Nihad Sami, Banarlı. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.2, (İstanbul:Milli Eğitim Basımevi, 1998), 1112.; Dr. Ali Duymaz, *Kızılma*'nın ilk yayın tarihi için *Genç Kalemler*'in C.I, S.14, 22 Şubat 1326 / 7 Mart 1911 tarihini vermektedir. Gökalp, "Tevfik Sedat" müstear adını kullanmış ve şiiri "Talat" ve "Cânib"e ithâf etmiştir. bk. Ali, Duymaz. *Ziya Gökalp - Genç Kalemler ve Türk Yurdu Yazıları*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019), 95.

¹⁴ *Kızılma* Şiiri, Halil İbrahim Şahin'e göre 1330/1914'de yayımlanmıştır. Halil İbrahim, Şahin. *Kızılma*, (İstanbul:Ötüken Neşriyat, 2015), 4; Nihad Sami Banarlı, 1913 tarihini verir. Nihad Sami, Banarlı. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.2, 1118.

“Gönül Hanım” Romanın “Kızılma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

Zemini mefkure, seması hayâl
Bir gün gerçek, fakat şimdilik masal

Türk medeniyeti taklitsiz, safi
Doğmadıkça bu yurt kalacak hafi [...] cevabını alır.

Çünkü, Türk medeniyeti *taklidsiz ve sâfi* değildir:

Bazen Hindli, bazen Çinli olmuşuz;
Arap, Acem, Frenk dinli olmuşuz.

Ne bir Türk hukuku, Türk felsefesi,
Ne Türkçe inleyen bir şair sesi...

Şair, hâkim gelmiş bizden de, çokça
Kimi Farisî yazmış, kimi Arapça [...]

Yine de bilge, “bir gün”, “mefkûrevî vatan”ın kurulacağına, içerisinde herkesin mutlu olacağı **şimdi ve burada’nın dışında, alternatif ideal bir sosyal-siyasal bağlam’ın** (*Kızılma*) gerçekleşeceğine emindir.

Bilir bir gün milli irfan doğacak,
Yeni Orhun, yeni Turfan doğacak.

İctimai bir yurt, kavmi bir tarih,
Edecek Türklüğü taklitten tenzih [...]

Tahsilini Avrupa’da yapmış olan ve memleketi Bakû’ya gelen Ay Hanım, hür ve müreffeh Türk yurdunun memleketinde olamayacağını anlamış ve İsviçre’nin Lozan kentinde *Yurt* kurmuştur. *Kızılma* burada inşa edilecektir. Turgut ile Ay Hanım’ın Bakû’da yolları kesişse de; Ay Hanım, Turgut’u (Türk entelektüelini) şaşkın ve hayalperest olarak niteler. Gerçi, Turgut’a gönü meyletmıştır ama hem *Kızılma* ülküsünü aşkın önünde görmesi hem de Tugut’un “kendini bilmeyişi” Ay Hanım’ın Turgut’la arasına mesafe koymasına sebebiyet verir. Ay Hanım, *Yeni Hayat’ın* peşine düşer:

Ne Bakû, ne Kazan, ne de İstanbul
Bu yeni hayatı edemez kabul.

Burada hürriyet siyasî değil,
Orada lafzı var, manâsı değil.

Burada Türkçeden memnû’ evladın,
Orada zincirden çikamaz kadın...

Hüseyin Bülent Oskay

İsviçre’de bir Türk köyü, bir şehir
Yapalım; oradan yeni bir nehir [...]

Yurtçular¹⁵ bu fikri edip istihsan,
Bütün ülkelere ettiler ilân.

Resim öğretmeni olmak isteyen Turgut, Lozan’a gelir. Ay Hanım’ın muavini Tomris’e (Tomris’i, Ay Hanım sanarak) âşık olur. Bu epizotta verilmek istenen, Türk entelektüelinin hâlâ “hakikati göremeyişi”dir. Tomris ise Ertuğrul adlı biri ile evlenir. Sonunda Ay Hanım (mefkûre), Turgut’a (Türk’e) kendisini tanıtır. Turgut şaşkındır:

-Ah şimdi anladım bu muammayı;
Uyanık gördüğüm uzun rüyayı. [...]

Tomris’in çehresi çerçeve olmuş,
Zihnimdeki hayâl içine dolmuş...

Onu derken sizi tersim etmişim!
İptida bana da geldi bir vehim.¹⁶

Böylece, **Türk** (Turgut- Türk entelektüeli), **Mefkûresine** (Ay Hanım) kavuşmuştur. Ziya Gökalp, *Kutadgu Bilig*’i okudu mu bilmiyoruz ama *Kızılalma* da, *Kutadgu Bilig* gibi allegorik bir kurgu olup sosyal, siyasal ve kültürel açıdan ideal bir yaşamı amaçlayan içeriğe sahiptir. Gökalp’in Türk milletine sunduğu *Kutadgu Bilig*’i (mutlu eden bilgi) *Kızılalma*’dır.

5. Siyasal Bir Dönem Romanı: *Yeni Turan*¹⁷

¹⁵ *Yurtçular*, nitelemesi ile *Türk Yurdu Mecmuası* entelektüellerini kastedilmektedir. Gökalp’in *Yurtçular*’ından Halide Edip 1912’de *Yeni Turan*’ı; Ahmet Ferit’in (Tek) eşi Müfide Ferit 1916’da *Aydemir*’i; Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey 1920’de *Gönül Hanım*’ı; Ahmet Ağaoğlu 1930’da *Serbest İnsanlar Ülkesinde* adlı siyasal-toplumsal tasarımlarını yazacaklardır. Bu eserlerin içerisinde kelimenin “tüm” anlamıyla “ütopya” olan iki düzyazı eser söz konusudur: *Gönül Hanım* ve *Serbest İnsanlar Ülkesinde*. Yine Ziya Gökalp’in bir ferasetidir ki; 1000 yıllık Anadolu Türklüğünün en köklü değişimi ve Türkçülerin ideali olan **Millî ve Asrî Türkiye Cumhuriyeti** de Ziya Gökalp okuru ve takdirkârı, eski bir İttihatçı, *Fedâi Zâbitân* subayı olan **Gazi Mustafa Kemâl Atatürk** tarafından kurulmuştur. Türk milliyetçiliğinin aktif hâle gelişi İttihat ve Terakki’nin fiilî iktidarı ile başlatılırsa (1908); Türk milliyetçiliğinin, 15 yıllık bir süreçte - yenik çıkan bir cihan harbi ve zaferle sonuçlanan İstiklal Harbi yıllarının verdiği maddî manevî kayıplar unutulmadan- yeni kurulan devletin temel motivasyonu olduğu ortaya çıkar. Bu hakikat dahi, Türkçülüğün iktidara geliş serüveninin dünyada emsali görülmemiş karakterini kanıtlamaktadır.

Enver Paşa tarafından *Teşkilât-ı Mahsûsa*’ya bağlı olarak kurulmuş “Fedâi Zâbitân” oluşumu için bk: Orhan Koloğlu: *Curnalcilikten Teşkilât-ı Mahsûsa’ya*, (İstanbul: Kırmızıkeçi, 2016), 78vd.

Ziya Gökalp’in ferasetine şaşırılmamak elde değildir. Şöyle ki; Ay Hanım ve çevresindekilerin tasarladığı ve amacı *taklidsiz ve sâfi* ideal Türk vatani ve Türk insanı olan *Kızılalma* idealinin kökleşmesi için seçilen yer **Lozan**’dır. Lozan, tam bağımsız ve mutlak egemen Türkiye’nin tapusunu aldığı ve ebedî meşruiyetinin uluslararası arenada kabul ve tescil edildiği yerdir. (24 Temmuz 1923)

¹⁶ <http://www.suirparki.com/kizilelma.html>, [erişim: 29.09.2020]

¹⁷ Halide Edip Adıvar, *Yeni Turan*, (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1982). Kim tarafından yayına hazırlandığı bildirilmeyen eserde birçok kelime yanlış ve anlam kapalılığı söz konusudur. Bu sebeple eser, internette Osmanlı Türkçesi yazılı metinle mukayeseli olarak okunmuş ve alıntılarda bu kaynaktan yararlanılmıştır. <http://ulkunet.com/EserAyrinti.aspx?Sayfa=2905&Tablo=Eserler>, [erişim: 20.12.2019].

“Gönül Hanım” Romanının “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

Gökalp’in *Kızılelma* eseri ve *Turan* “mefkûrevî vatan” ideali milliyetçi aydınları oldukça etkiler. Halide Edip, 1912 yılında *Yeni Turan*’ı kaleme alır.

II. Meşrutiyet dönemi İttihat ve Terakki-Hürriyet ve İtilaf Fırkası çatışmasını Oğuz-Kaya Begüm (Sâime) aşkı temelinde anlatan eser; dönemin tanığı, mülkiye mezunu Âsım adlı birinin 1347 (1930/1931) yılında, ölüm döşeginde kaleme aldığı itirafname hüviyetindedir.

Romanın muhtevası 1909-1912 yıllarını kapsar. Âsım’ın amcası Hamdi Paşa, *Yeni Osmanlılar* (Hürriyet ve İtilâf) fırkasının lideridir. Muhalif kanatta ise “adem-i merkezîyet” fikri temelinde bir federasyonu savunan *Yeni Turan Fırkası* (İttihat ve Terakki) vardır. *Yeni Turan*, açtığı parasız yatılı okullar ve kadınların sosyal ve siyasal hayatta bulunmasını öngören faaliyetleri ile yaklaşan seçimlerin iktidar namzetidir. Hamdi Paşa, *Yeni Turan* üyesi Lütfü Bey’in kızı Sâmiye’ye (Kaya Begüm) âşıktır. Kaya’ya yaptığı evlenme teklifi, Oğuz’a âşık Kaya tarafından reddedilir. Hamdi Paşa, çözümü Oğuz’u idam ile netilenecek bir iftira ile içeri attırmak ve onun hürriyeti karşılığında Kaya’yı evliliğe razı etmekte bulur. Amacına da ulaşır.

Romanın siyasal kurgusu ise; Merkezîyetçilik / Adem-i Merkezîyet çatışması üzerinedir.

Yeni Turan sözcüsü Oğuz, “Adem-i Merkezîyet”; Yeni Osmanlılar sözcüsü Hamdi Paşa da “Merkezîyet” fikrinin sözcüleridirler. Yeni Turan’ın siyasal programında, liderliğini Türk unsurunun yapacağı ve dâhilî siyasette her unsurun (Arap, Rum, Ermeni) özgür olduğu bir federasyon vardır.

(Oğuz):

Hâkimiyet-i Milliye, Osmanlı milleti halitası içinde gâyet acâyib ve dolambaçlı bir manâ alıyor. Bundan Rum, Bulgar, Arab, Arnavud hepsi başka başka manâ anlıyor. Hatta aynı ırklar içindeki muhtelif sınıflar bile başka manâ anlıyor: Rumların bir kısmı Yunanistan’a iltihak; Bulgarlar Bulgaristan’a iltihak; Arnavudlar bilmem ne...Türkler[in] kendi kudret ve adedlerinin ve kaabiliyetlerinin idare edemeyeceği gayr-ı vâzih bir merkezîyet vesâire! Birdenbire Osmanlı İmparatorluğu pek küşemiş (küçülmüş?) ve çürümeğe yüz tutmuş, esasından sarsılıyor. [...] Çünkü, Türk’den gayri anâsır, Türkiye’nin pek mühim kısmını teşkil ediyor. Ve bu anâsırın kısm-ı mühimminde on dokuzuncu ve yirminci asrın meydana koyduğu “millet” hissi son derece-i kuvvetinde. O kadar kuvvetli ki; hatta aynı dine mensûb olanlar bile ırk mes’elesinde birbirinden ayrılıyorlar. Meselâ Trablusgarb muharebesinde Türk ile Arab’ı, din kucak kucağa birleştirdiği halde; aynı tarihte Müslüman Arnavudların dünyada yegâne Müslüman hükümet olarak kalan vatanlarını, Avrupa’nın paylaşacağı, yağma edeceği bir ülke haline koyacaklarını düşünmeyerek bu tehlikeli zamanda isyan ettiklerini görüyoruz. (s.40-43)

Oğuz’a göre Türkler, gayr-i Türk ve İslam unsurunun canını ve malını tarih boyunca savunmuş ve bu uğurda savaşmışlardır. Bu sebeple de medeniyet ve terakki yolunda atması gereken adımları atamamış ve geri kalmıştır. Yine bu mücbir sebeplerdir ki, “artık bırakmalı, herkes kendi vilâyetinin, herkes kendi ırkının, tarlasının ve şahsının medeniyet ve terakkisinden mes’ûl olsun” (s.44) der ve ardından *Yeni Turan* partisinin siyasal programını ilan eder:

Demek ki Yeni Turan'ın programı, vâsi bir adem-i merkeziyete fakat federasyon bağları altında bir kuvvetli noktaya, bir hükümdara, hükümete bağlayacak müşterek menfaat ve muhabbet. Yeni Turan'ın programını, Yeni Turan'ın esaslarını kabulden başka bizim için bugün bir necat yoktur. Yeni Turan, komşularına kendi millî ve zihnî kaabiliyetleri ile memleket ve topraklarının inkişafına çalışmağa müsaade ederken kendi de bütün kuvvetini Yeni Turan çocuklarının her türlü terakkisine, inkişafına ve büyümelerine sarf-ı gayret edecektir. (s.45)

Bugünkü Rusya tipi bir federasyon öneren Halide Edip, "kendi millî ve zihnî kaabiliyetleri ile kendi topraklarının inkişafına" çalışan gayr-i müslim ve gayr-i Türk unsurların neden bir Türk İmparatorluğu'na bağlı kalmak ihtiyacı duyacaklarını açıklamak hususunda zorlanır. Bunu, kendisi de anlamış olacak ki; "Yeni Turan, bu adem-i merkeziyetin bir dağılma şekline munkalib olmamasına bütün varlığı ile karar vermiştir", şeklinde Oğuz'a bir açıklama yaptırır. Fakat takip eden paragrafta ileri sürdüğü fikri yine kendisi çürütür:

[Yeni Turan] Muhtelif anâsırı muhtariyete doğru götüren büyük imtiyazlar verilirken Türk köylüsüne, öteki anâsır arasında en çok geride olan Türk maarifine; Anadolu'nun umûmî umrânına birinci derecede kuvvetini ve kaabiliyetini sarf edecektir. (s.105-106)

Görülmektedir ki Halide Edip, 1908-1912 bağlamında Türk iç siyaseti için çözüm üretmektedir. Prens Sabahattin'in Adem-i Merkeziyet; Türk Yurdu çevresinin Türkçülük ve Osmanlılık idealini (*Üç Tarz-ı Siyaset*'i) kaynaştırmaktadır.

Yeni Turan romanı, II. Meşrutiyet dönemi İttihat ve Terakki - Hürriyet ve İtilaf fırkaları arasındaki iktidar mücadelesine, Adem-i Merkeziyet temelinde çözüm üreten bir siyasî dönem romanı, son tahlilde siyaset mühendisliğidir.

Halide Edip, Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset* çalışmasının aşağıya alınan son paragrafındaki sorusuna cevabını kurgu bir eserle vermiştir: *Hülasa, öteden beri zihnimi işgal edip de kendi kendimi iknâ edecek cevabını bulamadığım sual, yine önüme dikilmiş cevap bekliyor. Müslümanlık, Türklük siyasetlerinden hangisi Osmanlı Devleti için daha yararlı ve kaabil-i tatbiktir.*¹⁸

Mor Salkımlı Ev adlı otobiyografik kroniğinde Halide Edip Adıvar, *Yeni Turan*'ı "ütopya" olarak niteler:

Yeni Turan lıç şüphesiz bir ütopya idi ve bütün ütopya gibi tahakkuk ettirilmesi mümkün olmayan gayeleri vardı. Bu eser kadınların rey sahibi olacağı, hayat ve insan münasebetlerinin makul ve muntazam olabileceği bir devri tahayyül ediyordu.¹⁹

Fakat Halide Edip'in kendisi dışında hiçbir edebiyat araştırmacısı *Yeni Turan* romanı için ütopya tanımını kullanmaz.

Cengiz Karataş, romandaki bütün endişenin, I. Dünya Savaşı yıllarındaki İttihat ve Terakki siyasetinin Türklerin zamanla yok olmasına sebep olacağı düşüncesi olduğu

¹⁸ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, haz. Okan Yenisoy, (Ankara: Kilit Yayınları, 2011), 140.

¹⁹ Olcay Önertoy, "Halide Edip'in Yeni Turan'ı ve Ziya Gökalp" , <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/650285:252>, [erişim: 20.09.2020].

“Gönül Hanım” Romanın “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

görüşündedir. Romandaki tüm kaygının; Türk'ü yaşatabilmek için gayr-i Türk ve müslim unsurlara kendilerini idare etmek hakkı verilmesi, birliğin sağlanabilmesi gayesi ile de değişik unsurlar arasında zihni seviyenin birleştirilmesi ve ortaklaşa bir vatan sevgisi yaratılması gerekliliği olduğunu belirtir fakat roman için ütopya tabirini kullanmaz.

Halide Edib'in Yeni Turan'ı, geleneksel ve eskiyi temsil eden Yeni Osmanlılar Partisi ile modern yaklaşımları temsil eden Yeni Turan Partisi arasındaki mücadelelerden yola çıkarak döneminde çok önemli olan “Türkçülük/Turancılık” ve “adem-i merkezîyetçilik (decentralisation)” fikir hareketlerinin birbiriyle çelişmediğini savunan bir tezli roman olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Yeni Turan'da yazarın ısrarla kozmopolit yaklaşımlar sergilemesi, tüm gayrimüslim unsurlar isyan etmiş ve bağımsızlıklarını kazanmışken hâlâ adem-i merkezîyet fikrini dayatmaya çalışarak bunun Türkçülük fikir hareketiyle çelişmediğini kanıtlanmaya çalışması dikkat çekicidir.²⁰

İnci Enginün de, *Yeni Turan'ı* değerlendirirken ütopya kavramını zikretmez. *Yeni Turan'ı* “dönemin siyasal bağlamı” temelinde çözümler:

Yeni Turan, yazarın, döneminin çeşitli reform düşüncelerini, kendi hayal ve arzularıyla yorumladığı bir Yeni Türkiye özlemidir. Yazar, bu kitapta Türkçülük akımından kuvvetle etkilendiği gibi, Prens Sabahattin'in adem-i merkezîyetçiliğini de almıştır. Gelişmenin pilot bölgelerle ve bu bölgelerde çalışıp oraları kalkındırmaya kararlı eğitilmiş insanlarla mümkün olduğuna inanan yazar; iki partili demokrasinin de hayalini kurar.²¹

Cengiz Karataş, *Yeni Turan'a* dair makalesinin sonunda, eser için “belgesel” nitelikli bir dönem romanı olduğunun altını çizer:

Çalışmamız boyunca romandan çıkarsamaya çalıştığımız sonuçlar itibariyle Yeni Turan romanı dağılmakta olan bir devletin son çırpınılarının muhafazakâr ve modernist iki partinin penceresinden nasıl görüldüğüne dair ipuçları içermektedir. Nihayetinde bir edebî eser de olsa Yeni Turan romanı çokuluslu bir devletten millî bir devlete gidişatın romanıdır. Yazarın Türklerin geleceğine dair tereddütlerinin ve ümitlerinin mahsulüdür. Yeni Turan, bir kimlik arayışının ve bu kimliği tesis edecek karakter heykelinin ana çizgilerini vermesi ve belgesel özellikler göstermesinden dolayı önemlidir.²²

Bu durumda, *Yeni Turan'ın* ele aldığı Türkçülük, yalnız romanın ve roman kahramanları Kaya ile Oğuz'un isimlerinden ibarettir. Halide Edip'in, Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset'te Osmanlılık taraftarlarının neyi amaçladığını belirttiği çözümlemesinden etkilendiği açıktır:

Asıl maksat, Osmanlı memleketlerindeki gayr-i müslim ahâliye aynı siyasî hakları tanımak ve vazifeleri yüklemek; böylece aralarında tam müsâvat husûle

²⁰ Cengiz Karataş, “Turancılık Mefkûresi Bağlamında Halide Edip'in Yeni Turan'ına Dâir”, AÜDTCF *Türkoloji*, 20/1, (Ankara 2013): 39.

²¹ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı – Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 398.

²² Cengiz Karataş, “Turancılık Mefkûresi Bağlamında Halide Edip'in Yeni Turan'ına Dâir”, 52.

getirmek; fikirlerce ve dince tam serbestî vermek; bu müsâvat ve serbestîden faydalanarak sözkonusu ahâliyi aralarındaki din ve soy ihtilaflarına rağmen yekdiğerine mezc ederek temsil ederek Amerika Birleşik Hükümetleri'ndeki Amerika milleti gibi müşterek vatanla birleşmiş yeni bir milliyet, Osmanlı Milleti meydana çıkarmak.²³

6. Fantastik Bir Trajedi: *Aydemir*²⁴

Aydemir müellifesi Müfide Ferid Tek, Yusuf Akçura'nın eşi Selma Hanım'ın ablası, aynı zamanda Akçura'nın sürgün ve gurbet arkadaşı Ahmet Ferit Tek'in eşidir. *Aydemir*, 1916'da kaleme alınmış, 1918'te yayımlanmıştır.

Hazin Hanım, yurtdışında sefirlik yapan Nedim Paşa'nın konservatuara devam eden kızıdır. Nedim Paşa'nın, Jön Türklerin Avrupa'daki lideri Ahmet Rıza ile bir iki defa mektuplaşması, Sultan Abdülhamit'e jurnal edilince Türkiye'ye çağrılıp Ankara valiliği ile merkezden uzaklaştırılır. Bu esnadadır ki II.Meşrutiyet ilan olunur. Hazin Hanım, II.Meşrutiyet'in ilanı akabi Neyyir adında bir Binbaşı ile nişanlanır. Demir, Şark Türklerinin yoksulluk ve yoksunluk içinde kalmalarından dolayı Türkistan'a gitme kararı almış zâbittir. Nedim Paşa'ya yakınlığı sebebi ile Nedim Paşa köşkünü ziyaret etmektedir. Hazin, Demir'i *bir ermite, bir apotre'e* (keşiş, havari) benzetmekle (s.28); Müfide Ferit'in roman boyunca Demir'e nasıl yaklaşacağını da göstermiş olmaktadır. Demir, Hive'den başlayarak Buhara, Ürgenç, Kaşgar, Taşkent... her yeri dolaşacak ve Türklük mefkûresini yayacaktır. Bu arada, aralarında aşkın başladığı Hazin Hanım'ı da kurdukları "Milliyetperver Teşkilatı"nın azası yapar. (s. 40,41).

Demir, "fukaraya beşaret, üseraya serbestî, kalbi kırık olanlara teselli, zulüm altında ezilenlere hürriyet vermek için Türkistan'a" (s.65) gider. Hazin Hanım'ın nişanlısı Neyyir veremden ölmüştür ve Hazin Hanım, artık Demir ile mektuplaşmada serbest kalır.

"Köyleri dolaşarak herkese iyilik eden, işsizlere iş bulan, okumayanlara okumak öğreten, fakire para, aç akmek, kitapsıza kitap, cahile ilim" veren [...] "kapısı kilitsiz, ekmeği açık, fakirlere yardım edebilmek için kışın titreyerek soğukta yatan" (s.67,68) Demir, Türkistan'da ün yapar. Artık Demir, bir İsa, bir nebîdir. Öyle ki, derinden derine Hazin Hanım'a duyduğu aşkı dahi bir "katolik ruhban gibi" bastırmak ve öldürmek ister:

Ölüyorum, dedi. Fakat insanları idare etmek, insanları kurtarmak isteyen, aşkın dar mahpesine kendini sokar mı? Ne yapmalıyım, ne yapmalıyım? [...] Türk kalplerini düşünmeye çalıştı. Onların içinde boğuldukları esaret, sefalet ve zillet ummanını tasavvur etti [...] Eğer bir tek arzumu yenecek kuvvetim yoksa, hangi cür'etle milleti yükseltmeye geldim, dedi. [...] buruşuk mektubu parça parça yırttı ve rüzgâra doğru fırlattı. (s. 76-78).

Müfide Ferid, fantezi romanında, ütopya türünün retorik ve teknik hiçbir özelliğini vermez. Romanın zamanı "şimdi"dir. Demir'in mekânı "burada" (İstanbul) değildir ama akli da "şimdi ve burada"nın içinde olan Hazin Hanım'dadır. Hazin Hanım, 1908-1912 arası Türkiye'de reelde yaşanmış tüm sosyal ve siyasal çalkantıların

²³ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, 9.

²⁴Müfide Ferit Tek, *Aydemir*, haz. Recep Duymaz, (İstanbul:Kaknüs Yayınları, 2002).

“Gönül Hanım” Romanın “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

haberini mektuplarla iletir. Oysa ütopyanın zaman ve bağlamı reel hayat ve insanın tamamen dışındadır.²⁵ Kaldı ki, ütopyalarda bir “kurtarıcı” figür yoktur. İnsanlar tarafından müştereken ve bir ideoloji/düşünce tarafından teşkil edilmiş alternatif sosyal-siyasal nizam vardır. Oysa *Aydemir*’de bir “çilekeş Türk İsa’sı”, “bir Budha” söz konusudur.

Buda, insanları kurtarmak değil, insanlara kendi kendilerini kurtarmayı öğretmek için Nirvana’yı bırakmıştı. [...] Bütün insanîyet resulleri gibi, o da karanlıklarda bir saadet devri hazırlayan ve emelinin büyüklüğünü yalnız hayalinde görmeye mahkûm bir sanatkârdı. Demir, bütün o resullerin azaplarını da duyuyordu. (s. 82,83).

Romandaki Türkçülük, bir tek kişi ve ona inananların (20 kişidir) bütün bir Asya’ya yayılmış ırka (Türlere), *merkezler, mektepler, cemiyetler* teşkil ederek *lisan, idman ve musikî* ile Türkçü mefkûre yaratma temeline dayanır. Fakat Demir, bir “distopya”nın içinde bulur kendini ve gündün güne ümidini kaybeder. Öyle ki, gerçekleştirmediği şahsî ütopyasının gerçekleşmesini, gelecek kuşaklara vasiyet eder:

-Çocuklarım, bir gün gelecek, beşerin saadetini insanların muhabbetinde ve kendini[zi] unutmakta bulacaksınız. O gün cennete ermiş olacaksınız. Artık sizin için, orada durdukça elem, keder, hodbin ıstıraplar ve arzular kalmayacaktır. (s. 109).

Demir, İsmail Bey Gaspıralı gibi, Rusya müslümanları içerisinde başlattığı “cedid mektepleri” projesinden dolayı bölge Ahundlarının (şiî din adamlarının) tepkisini çeker. Ahundlardan Ömer adlı birinin çıkardığı bir kargaşada, bir kişi ezilir ve ölür. Yapılan tahkikatta Ahund suçlu bulunur ve idamına hükmolunur. Ahundun karısı, kucağında çocuğu ile Demir’den yardım ister ve *insanlık hâdimi* Demir, tüm suçlu üstlenip kendine düşman Ahund yerine idam olunur.

Yazar, Demir’in idam sahnesini dahi Ernest Renan’ın İsa’nın Golgota tepesindeki vaziyetini anlattığı ve Tanrı’ya *baba beni neden yalnız bıraktın?*²⁶ hitabı ile dramatize ettiği sahneyle neredeyse aynı şekilde tasvir eder. Fark şudur ki, İsa çarmıha gerildiğinde sağında ve solunda bir hırsız ve tecavüzcü vardı; Demir’in sağında ve solunda *havarileri* Hasan ve Şakir vardır:

-Çocuklarım, bugün öleceğiz; fakat emelimiz artık yaşayacak, yaşasın emel yaşasın Türkler. Talebesi onun ellerine sarıldılar ve son defa diyerek öptüler...

Türk olan her yer memleketim, üzüntüde olan her insan sevgilim, ailem!

[...] O zaman Demir’e ne oldu? Karşısında aniden açılmış bir cennetin ilahî nurları sanki ona aksetti. Bütün yüzüne Samedânî bir güzellik gelmişti. Vücudu sanki büyüdü, bütün meydanı, bütün binaları geçerek başını semaya dayamış gibi vakûr durdu. Gözleri kamaşmış, beyaz dudakları saadet sarhoşu, gülüyordu... Sağında ve solunda iki sevgili talebesi Hasan ve Şakir. Onların da gözleri imanla ziyâdâr, hocalarına

²⁵ İsmail Bey Gaspıralı’nın *Dârürrahât Müslümanları* (1906), Ziyâ Gökâlp’in *Kızılelma’sı* (1914), Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Hayâl İçinde* (1901), Ahmet Ağaoğlu’nun *Serbest İnsanlar Ülkesinde* (1930) metinleri; “şimdi ve buranın dışında”, “geniş zamanda mutlu ve kutlu”, “alternatif bir sosyal-siyasal yaşam sunması ile tam bir ütopyaadılar.

²⁶ Ernest Renan, *İsa’nın Hayatı*, çev. Ziya İhsan, (Ankara:Millî Eğitim Basımevi, 1945), 251-258.

Hüseyin Bülent Oskay

bakıyorlardı. Arkalarında on iki Aydemir... Hepsinin alınları, itikadlarının büyüklüğü ile müteazzım. [...]

Demir'in ilahî nazarını yeis bulutları kapladı. Son bir nazarla etrafına baktı; onun sevgilisi ne kadar uzaktaydı... Onun için kimse gelmeyecek miydi? (s. 121-122)

Özetle denilebilir ki; *Aydemir*, Türkçü romantik duyuşun motivasyonu ile kaleme alınmış ve sonu trajedi ile biten bir fantezidir. *Büyük Mecmua*'nın kitap tanıtımında da eser, *hissî ve heyecanlı* sıfatları ile tavsif edilir.²⁷ Eleştirmen Reşit Süreyya da *Aydemir* romanına yazdığı kritikte, eseri bir *romans*'a benzetir ve eserin motivasyonunu *İncil*'e bağlar:

Burada ne müdafaa ediliyor? Türk'ün mazlumiyeti mi? Hayır. Tebaası "harbe gitmem" diye isyan ederse bir hükümet elbette müşevviki kurşuna dizer. Türk'ün ulviyeti mi? Yine hayır. Evvela, Aydemir akılsız, beceriksiz gösterilmiş. Çünkü, ölmek değil, sonuna kadar iş görmek hünerdir. Halbuki bu zât, bir haini kurtaracağım diye 12 masumu feda etti. [...]

Anlaşıyor ki bu roman, a thèse bir eser de değil. Nedir ya? Bendenizin anladığıma göre Müfide Hanımefendi, Lord Byron'lardan, Corneille'lerden daha eski devre ric'at ederek bir İncil hikâyesi yazmak hevesinde bulunmuşlar.²⁸

Ömer Seyfettin, *Yeni Turan* ile *Aydemir*'i beraber ele alır. Halide Edip'in Türklüğün hududunu ve programını çizdiğini; Müfide Ferit'in Türklüğün hayalî cephesini anlattığını belirtir:

Yakın bir istikbalde, her milliyet gibi şüphesiz Türkler de uyanacak. Milliyetini inkâr eden kör câhil unsurların gözleri açılacak. Lisanımızın, tarihimizin, benliğimizin, harsımızın kıymeti takdir olunacak; işte o vakit Halide Hanım ile Müfide Hanım'ı biz anlayacağız. Çünkü sanat sahasında, birisi Türklük mefkûresinin hakikatine bir hudud, bir program çizdi. Diğeri, bu mefkûrenin hayâlî genişliklerini, romantik kısımlarını tasvir etti.

Fakat biz; birçok münevverler, erkekler ne yaptık? Hiç!²⁹

Soyismini, *Aydemir* romanından mülhem aldığını belirten Şevket Süreyya Aydemir de, otobiyografik romanı *Suyu Arayan Adam*'da romana değinir. Şevket Süreyya da, roman için "ütöpik" tanımlamasında bulunmaz:

Bu roman, bir fanteziydi. Genç bir kadın muhayyilesinin hiçbir realite ile ilgisi olmayan mahsülü... Aydemir, yarı peygamber, yarı idealist, yarı meczûb bir tipti. Fakat bu kitap öyle bir zamanda yazılmıştı ve ben onu öyle bir yerde, öyle şartlar içinde okumuştum ki; o bana derhal Hakk'ın ilhâmı gibi göründü.³⁰

Tüm açıklamalarımız ve devrin eseri okuyan münekkid ve mütefekkirlerin esere dair yorumları da göstermektedir ki; *Aydemir*, bir ütopya değil; olay örgüsünü Hz.

²⁷ *Büyük Mecma*, 3, (20 Mart 1919): (Arka kapak)

²⁸ Reşit Süreyya, *Şair Nedim*, (23 Mart 1919):70-71.

²⁹ Ömer Seyfettin, *Makaleler - Tercümeleler 2*, haz. Hülya Argunşah, (İstanbul:Dergâh Yayınları, 2001), 237.

³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006), 128.

“Gönül Hanım” Romanının “Kızılelma”, “Yeni Turan”, “Aydemir” Eserleriyle Ütopya
Temelinde Karşılaştırma Denemesi

İsa'nın trajedisinden, motivasyonunu Türkçülükten alan modern bir mitos, fantastik bir trajedir

Sonuç

Türk edebiyatında ütopya, Türkçü düşünürler tarafından Türk edebiyatına mâledilmiştir. Ziyâ Gökalp, kaleme aldığı *Kızılelma* şiiri ile Türkçülüğün iktidar programını yapan ilk ütöpik şiiri Türk edebiyat ve irfanına armağan etmiştir.

Ziya Gökalp'in Türk irfanına bir ülkü olarak tanıttığı ve sınırlarını çizdiği *Turan* ülküsü; Mütareke döneminden Cumhuriyet'e Türk entelektüellerini derinden etkilemiş ve Halide Edip Adıvar, *Turan* ülküsünü, idare dizginlerini Türk unsurun ele aldığı adem-i merkezî bir fedarasyon anlayışı ile te'vil ve takdim etmiştir. Eserde ileri sürülen bildirelere dikkat edildiğinde, 1904'te Yusuf Akçura'nın Mısır'da *Türk* gazetesinde *Üç Tarz-ı Siyaset* seri makalesinde çözümlemesini yaptığı; Osmanlılık - İslamlık - Türkçülük mefkûresinin telifi olduğu görülecektir. *Yeni Turan* romanı, dönemin iki siyasal partisi İttihat ve Terakki - Hürriyet ve İtilaf Partisi arasındaki mücadelenin *pastişi* niteliğinde olup; içerisinde tüm insanların mutlu ve kutlu alternatif bir sosyal-siyasal toplum yaşamını değil; dönemin tartışmalarına eklektik bir çözüm üreten dönem romanı karakterindedir. Ayrıca, bir dramla neticelenmekle de ütopya'nın mahiyetine ters düşmektedir.

Aydemir, Türkçülük motivasyonu ile kaleme alınan ve Türkçülük idealinden insanlık idealine geçiş yapan, bir trajedi ile hayatı neticelenen mitik bir karakter üzerinden kurgulanmıştır. Romanda, alternatif bir sosyal-siyasal bağlam söz konusu olmadığı gibi mutlu ve kutlu bir toplum yerine trajedi ile son bulan bir kurgusal yapıya sahiptir. Bu sebeplerle eser, bir ütopya değil; fantastik bir trajedir.

İncelemede bulunduğumuz romanlar içerisinde yalnız *Gönül Hanım*'dır ki; insanların mutlu ve kutlu olduğu alternatif bir sosyal-siyasal toplum yaşamı üzerine bina edilir. Bu sebeple ütopya'dır. Bu ütopya; sosyal, kültürel, ekonomik, askerî ve hukûkî olarak Türkçülük merkezinde bir toplum yaşantısının esaslarını da açıklamıştır. Bu sebeplerle ki *Gönül Hanım*, Türkçülüğün iktidar programını yapan ilk ütöpik romandır.

Kaynakça

Adıvar, Halide Edip (1982). *Yeni Turan*. İstanbul: Atlas Kitabevi.

Adıvar, Halide Edip. *Yeni Turan*,

<http://ulkunet.com/EserAyrinti.aspx?Sayfa=2905&Tablo=Eserler>, 188 s.
[erişim: 20.12.2019].

Ağaoğlu, Ahmet (1930). *Serbest İnsanlar Ülkesinde*. İstanbul: Sanayi-i Nefise Matbaası.

Akçura, Yusuf (2011). *Üç Tarz-ı Siyaset, Ali Kemâl'in "Cevabımız" ve Ahmet Ferit'in "Bir Mektubu" ile Birlikte*. Ankara: Kilit Yayınları.

Aydemir, Şevket Süreyya (2006). *Suyu Arayan Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Banarlı, Nihad Sami (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. C.2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Duymaz, Ali (2019). *Ziya Gökalp - Genç Kalemler ve Türk Yurdu Yazıları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Enginün, İnci (2006). *Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gökalp, Ziya (2015). *Kızilelma*. Haz. Halil İbrahim Şahin. İstanbul: Ötüken Neşriyat,
- Gökalp, Ziya. *Kızilelma*, <http://www.siirparki.com/kizilelma.html>, [erişim: 29.09.2020]
- Karataş, Cengiz (2013). Turancılık Mefkûresi Bağlamında Halide Edip'in Yeni Turan'ına Dâir. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20 (1), s. 39-52.
- Kılıç, Engin (2004). Tanzimattan Cumhuriyet'e Edebi Ütopyalara Bir Bakış. *Kitaplık*, (76), s. 73-87.
- Koloğlu, Orhan (2006). *Curnalcilikten Teşkiatı Mahsûsaya*. İstanbul: Kırmızıkeci Yayınları.
- Müftüoğlu, Ahmet Hikmet (2003). *Hâristan ve Gülistan*. Şehnaz Aliş (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Müftüoğlu, Ahmet Hikmet (2006). *Çağlayanlar*. Yasemin Çiçek (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları,
- Müftüoğlu, Ahmet Hikmet (1971). *Gönül Hanım*. Dr. Fethi Tevetoğlu (Haz.). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi
- Ömer Seyfettin (2001). *Makaleler – Tercümeleler 2*. Hülya Argunşah (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları,
- Önertoy, Olcay. Halide Edip'in Yeni Turan'ı ve Ziya Gökalp. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/650285>, [erişim: 20.09.2019]
- Özkan, Kenan (2018). Mütareke Döneminde "Milliyet" ve "İttihad-ı Anâsır" Üzerine Tartışmalar. *Belgi*, 1/15, s. 694 -727.
- Renan, Ernest (1945). *İsa'nın Hayatı*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi,
- Reşit Süreyya (1919). Müfide Ferid Hanım'ın Romanına Dâir. *Büyük Mecmua*, 1(3), s. 70-71.
- Sevük, İsmail Habib (1924). *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.